

GELDİM, GÖRDÜM, RESMETTİM: IŞIKLA RESMETME TERİMLERİ

KİTAP İNCELEMESİ

MAHMUT CERAN

ÖZ

Fotoğraf, görüntü estetiği ve video sanatı konularının hem uygulama alanlarıyla hem de teorik anlamlarıyla ilgilenen akademisyen yazar Prof. Dr. Levend Kılıç tarafından yazılan ve 2021 yılında İnkılâp Kitabevi tarafından yayımlanan Işıkla Resmetme Terimleri, ışığın yaratıcı gücü odağında ışıkla resmetme süreciyle ilişkide olan seksen bir terimi ele alıyor. Bu terimler, ışıkla resmetmenin; teknik ve teknolojik boyutlarına, görsel algılama boyutuna, estetik boyutuna, zaman ve mekân boyutlarına odaklanıyor. Görüntünün en temel malzemesine kılavuzluk eden kitap; alana dair belirli kavram karmaşalarını açıklığa kavuşturmasının yanı sıra Batı ülkelerinde icat edilen ve dolayısıyla bu ülkelerin dilsel yapılarıyla çevrelenen terimlerin Türkçeleştirilerek açıklanması yolundaki çabasıyla Türkçe fotoğraf ve görüntü literatürüne katkı sağlıyor.

Anahtar Kelimeler: Işık, Fotoğraf, Görüntü, Teknik ve Teknoloji, Görsel Algılama

I CAME, I SAW, I DEPICTED: IŞIKLA RESMETME TERİMLERİ

BOOK REVIEW

MAHMUT CERAN

ABSTRACT

The book titled “Işıkla Resmetme Terimleri”, written by Levend Kılıç, who is interested in both the application and theoretical meanings of photography, image aesthetics and video art, and who is known for the works he produced in these fields in the Turkish academy, deals with eighty-one terms related to the process of depicting with light. These terms focus on various dimensions of depicting with light: technical and technological dimension, visual perception dimension, aesthetic dimension, time and space dimension. In his book, Kılıç clarifies certain conceptual confusions and contributes to the Turkish photographic and image literature with his effort to explain the terms invented in Western countries and thus surrounded by the linguistic structures of these countries.

Keywords: Light, Photograph, Image, Technique and Technology, Visual Perception.

İŞIKLA RESMETME TERİMLERİ

Levend Kılıç

ISBN: 978-975-10-4220-0

İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2021, 180 Sayfa.

Görsel algılama sürecinin gerçekleşebilmesinin ön koşulu ışığın varlığıdır. Ancak Rudolf Arnheim'a (1974) göre ışık, gördüğümüz şeylerin fiziksel olarak algılanmasından fazlasıdır; ışık, canlılığın ön koşulu olarak hayatımızın temel malzemelerinden biridir (s. 303-304). Bu malzeme, insanın çevreyle kurduğu ilişkiyi gerçekleştirebilmesindeki en belirleyici duyu organı olan göz aracılığıyla algılanır. Çevreyi algılayışımızın yüzde seksenini ağ tabakamıza düşen ışık oluşturur. Dolayısıyla görünür ışık yoluyla oluşan görülebilen dünyanın gizleri ışıkta saklıdır.

Işık, basit bir şekilde bir metni okuyabilmemize olanak sağlayabileceği gibi; karmaşık bir biçimde, gezegenimizdeki canlılığı tozlarından oluşturan yıldızların geçmişlerine bakmak için de bir araç olarak kullanılabilir.¹ Bir araç olarak ışığın kullanımı (ışığın evcilleştirilmesi) dünyayla kurduğumuz ilişkinin boyutlarını ve ihtiyaçlarımızı değiştirmiştir. İnsanın var oldum! diyebilmenin yollarını ararken duyu ve düşüncelerini mağara duvarlarına resmettikleri zamanlardan, aracın mesaj olarak anlam kazanmaya başladığı sürece değin geçen sürede ışığın kullanım alanları da çeşitlenmiştir.

Sanayi Devrimi insanlığın yaşayış biçimlerini değiştirmesi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönüm noktasında, Sir Humphry Davy tarafından icat edilen karbon ark lambası, 19. yüzyılın başlarına değin egemenliğini sürdüren tek yapay ışık kaynağı olan ateşin aydınlatıcı gücünün nostaljik bir öğeye dönüşmesi yolundaki ilk dönemeçtir. Fotoğraf başlangıçta doğal ışık kaynakları yoluyla yüzey üzerine resmetme tekniği olarak ortaya çıkmış olsa da bir yapay ışık kaynağının icadıyla aynı döneme denk gelmesi bir tesadüfün eseri değil fizik ve kimya alanlarında yapılan bilimsel araştırmaların sonucudur.

Bilinen tarih çerçevesinde, fotoğrafın bulunuşuna değin geçen sürede, ışığa duyarlı bir yüzey üzerine geleneksel resmetme teknikleri kullanılarak insan eliyle oluşturulan resimler üç biçimde oluşturulmuştur: (1) Çizerek, (2) boyayarak ve (3) kazıyarak (Kılıç, 2012, s. 47-48). Sanayi Devrimi sürecinde ise geleneksel resmetme tekniklerinden farklı bir biçimde ışığa duyarlı yüzeyin keşfiyle birlikte ışıkla resmetme tekniğinden söz edebilmek mümkün hale gelmiştir. Fotoğrafın ortaya çıkışına aracılık eden bu teknik; fotoğrafın çoğaltım tekniği olarak ortaya çıkmasına ve sanatın ortamına girmesine de öncülük etmiştir (Kılıç, 2021, s. 76-144).

¹ "Kanımca, nükleer astrofizik baş döndürücü bulgularından daha derin bir kozmik bağ bulmak olanaksız: Hidrojen dışında, bizleri oluşturan tüm atomlar -kanımızdaki demir, kemiklerimizdeki kalsiyum, beyinlerimizdeki karbon- binlerce ışık yılı uzaklıktaki kırmızı dev yıldızlarda, milyarlarca yıl önce üretilmiştir. Kullanmayı sevdiğim bir terimle ifade etmek gerekirse, bizler "yıldız çocukları"ız" (Sagan, 1999, s. 14).

Bu yazı; Fotoğraf, Görüntü Estetiği ve Video Sanatı konularının hem uygulama alanlarıyla hem de teorik anlamlarıyla ilgilenen, Türkiye akademisinde Görüntü Estetiği (1994), Video Sanatı (1995), Fotoğrafa Başlarken (2002), Fotoğraf ve Sinemanın Toplumsal Tarihi (2008), Fotoğraf ve Sayısal Görüntü Terimleri Sözlüğü (2019) başlıklı eserleriyle tanınan akademisyen yazar Prof. Dr. Levend Kılıç'ın 2021 yılında İnkılâp Kitabevi tarafından yayımlanan Işıkla Resmetme Terimleri isimli kitabına odaklanmaktadır. Çalışma, Kılıç'ın Türkçe görüntü ve estetik alanyazınına sağladığı katkılara dikkat çekerek, kitapta yer verilen terimler üzerinden ışık ile resmetmenin farklı boyutlarını ortaya koymak ve bu boyutları değerlendirmek gayesi taşımaktadır.

Bu değerlendirme yazısında; Kılıç tarafından mercek altına alınan, ışıkla resmetme tekniğine ilişkin seksen bir terim dört başlıkta kategorilere ayrılarak tablolaştırılmıştır ve farklı boyutlarda incelenmiştir. Bu boyutlar şu şekilde sıralanabilir: (1) Teknik ve Teknolojik Boyut, (2) Görsel Algılama Boyutu, (3) Estetik Boyut, (4) Zaman ve Mekân Boyutu. İlgili boyutlar kitap çalışmasının anlamlandırılmasında bir tasnif sunması açısından önemlidir. Oluşturulan kategoriler bir nedensellik bağı çerçevesinde ancak subjektif bir biçimde ortaya koyulmuştur. Terimlerin tasnifinde keskin sınırlar olmamakla birlikte birbirleri arasında boyut değiştirerek farklı kategorilerde değerlendirilebileceğini, geçişkenlik sağlayabileceklerini söylemek mümkündür. Örneğin bellek terimini ele alacak olursak; terimi insan özelinde düşündüğümüzde görsel algılama boyutu ile doğrudan ilişkilidir ancak terimden teknik ve teknolojik boyutlarıyla da bahsedilebilir. Bu anlamda, kavramı ilgili boyuta yerleştirmekteki ölçüt incelenen terimin bağlamı esas alınarak sağlanmıştır.

Kitap çalışmasına biçimsel olarak bakıldığında, Kılıç'ın çalışmasında da kullandığı terimlerden biri olan denge unsurunun ön plana çıktığını söylemek mümkün. Kitap sayfasını da bir görüntü olarak değerlendirdiğimizde: İlk olarak, soldaki sayfanın sol üstünde, mavi renkte, incelenecek terimi içeren, küçük harflerle oluşturulmuş bir başlık yer almaktadır. Hemen altında, alttan ve üstten çekilen mavi şeritlerin içerisine yerleştirilmiş etimolojik bir açıklama paragrafı bulunmaktadır. Altında, sayfayı yatay olarak bölen, terimin Türkçede ortaya çıkışına ve kullanım alanlarına dair açıklamalara yer verilen bir paragraf vardır. Devamında, ilgili terimin ışıkla resmetme bağlamındaki anlamını ve kullanımlarını içeren diğer paragraflar (dekoratif bir öge olarak bu paragraflardan birincisinin ilk harfi büyük olarak kullanılmış) ve terimle ilişkili bir görseli içeren karşılıklı iki sayfa dengeli bir yapılandırılmışlık ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kitaptaki sayfa düzeni için paragrafların enstasyonu şeklinde bir ifade kullanmak yanlış olmayacaktır. Kitabın sayfa düzeniyle ilgili tasarımında, Kılıç'ın Görsel Estetik ve Meslekte Kırk Yıllıklar (2007) isimli çalışmalarında olduğu gibi kitap kapağı ve sayfa tasarımı konusunda deneyimli Prof. Tevfik Fikret Uçar'ın; tasarımın uygulanmasında ise İnkılâp Kitabevi çalışanlarından ve kitabevinin pek çok tasarım uygulamasında yer alan Grafik Tasarımcı Şenol Alanbay'ın imzası var.

Tablo 1: Işıklı Resmetme Terimlerinin Boyutları

Teknik ve Teknolojik Boyut	Görsel Algılama Boyutu	Estetik Boyut	Zaman ve Mekân Boyutu
Açıklık	Açı	Akım	Alaminüt
Analog	Ağtabaka	Altın Oran	Boyut
Araç	Alan Derinliği	Aydınlatma	Denge
Aydınlık Kutu	Algı	Biçim	Derinlik
Ayna	Art-İmge	Chiaroscuro	Diyorama
Bakış	Bellek	Çerçeve	Fotoğraf
Bakış Açısı	Beyaz	Dil	Gerçek
Çerçeve	Duyum	Estetik	Mekân
Çoğaltım	Gestalt	Gölge	Sonsuzluk
Çözünürlük	Görsel	Gri	Uzam
Diyafram	Görsel Estetik	Güzel	Zaman
Duyarlık	Görüş	Kontrast	
Film	Göz	Kroma	
Gizli Görüntü	Işık	Perspektif	
Görüntü	Renk	Ton	
Gren	Resim		
İris	Resmetme		
Kalotip	Silüet		
Kamera	Şekil		
Karanlık Kutu	Tayf		
Kopya	Trompe-l'œil		
Mercek	Yanılsama		
Negatif			
Objektif			
Örtücü			
Pigment			
Piksel			
Pozitif			
Pozlama			
Refleks			
Sanal			
Sayısal			
Teknik			
Yeniden Çoğaltım			

Yukarıda yer alan tablodaki kategori başlıkları ve başlıkların altında yer alan sözcükler kitabın içerdiği terimler referans alınarak yerleştirilmiştir. Bu tasnif çerçevesinde, kitapta yer alan terimlerin yoğunluklu bir biçimde, ışıkla resmetmenin teknik ve teknolojik boyutlarına odaklandığını söylemek mümkündür. Bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir: Fotoğraf² ve görüntü yoluyla ortaya çıkan anlamların oluşturulmasının teknik bir zemine dayanması ve fotoğraf ve görüntünün öncelikle teknik, sonrasında teknolojik ve nihayetinde estetik bir anlam ifade etmesi.

Teknik ve teknolojik bir boyuttan söz edilebilmesi için öncelikle bu boyutu ortaya çıkaran terimleri bilmek gerekir: Teknik ve teknoloji. Teknik, Yunanca “sanat, beceri, zanaat” anlamına gelen tekhné sözcüğünden gelir ve teorik bir bilgiden farklı olarak, ulaşılması hedeflenen bir amaç doğrultusunda gerekecek olan ilkelerin bilgisine ve bu bilgilerin kullanımlarında başvurulacak olan ussal yöntemlere ilişkin kavrayış biçimlerini ve becerileri ifade eder (Kılıç, 2021, s. 158; Özlem, 2002, s. 110; Cevizci, 1999, s. 834).

² Tabloda görüleceği üzere fotoğraf terimi Zaman ve Mekân Boyutu içerisinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümünde bunun nedenlerine değinilecektir.

Techne ve logos sözcüklerinden oluşan, teknik üzerine yürütülen bilgi faaliyeti anlamına gelen ve Kılıç'ın kitabında yer vermediği bir terim olarak teknoloji ise yine Yunanca "sistemik işleme" anlamındaki teknologia sözcüğünden gelir ve mevcut koşullar çerçevesinde dünyayı biçimlendiren, toplumların ve insanların teknik bilgiyi kullanarak oluşturdukları maddi kültür bütününe ifade eder (Williams, 2011, s. 382; Özlem, 2002, s. 111; Cevizci, 1999, s. 835).

Fotoğraf ve görüntü özelinde düşünüldüğünde, yazar tarafından kitapta yer verilen ve bu çalışma çerçevesinde kategorileştirilerek tablolaştırılan Teknik ve Teknolojik Boyut içerisinde yer alan kavramlar tekniğin ve teknolojinin bir ürünüdür. Bir amaç dahilinde ışık yoluyla yüzey üzerine resmetmenin doğası teknik bilginin kullanımını içerir. Teknik bilginin sistemik bir biçimde işlenmesi teknolojik bir aracın ortaya çıkmasına neden olur ve en nihayetinde teknolojik bir aracı kullanmak da teknik bir donanımı, yeteneği gerektirir. Fotoğraf öncelikli olarak teknik, ardından teknolojik ve son olarak estetik bir süreç içerisinde gelişimini sürdürmüştür. Bu nedenle yazar diğer kitaplarında olduğu gibi Işıklı Resmetme Terimleri'nde de fotoğrafın üç farklı alanda ortaya çıktığından söz eder: İlk olarak, J. Nicéphore Niépce tarafından elde edilen helyograf levha (teknik); İkincisi, W. Henry Fox Talbot'ın ortaya koyduğu çoğaltım yöntemi (teknolojik); Üçüncüsü, D. Octavius Hill ve Robert Adamson'ın fotoğrafı sanatın ortamına dahil etmeleri (estetik) (Kılıç, 2021, s. 76).

Görsel Algılama Boyutu açısından bakıldığında tasnif edilen terimlerin algılayışımızı belirlemekteki yönü ön plana çıkmaktadır. Görsel algılamamız görünür ışığın dünyayı ifşa etmesi yoluyla oluşur. Kitabın odaklandığı iki temel terim olan fotoğraf ve görüntünün temel malzemesi ışıktır. Fotoğraf ışıkla yazmak, görüntü ise ışıkla yazma işleminin sonucunda elde edilen ürün anlamlarına gelmektedir (Kılıç, 2021, s. 76-90). Bilişsel bir beceri olarak görsel algılama farklı aşamalardan oluşan bir süreçtir ve kitapta yer verilen görsel algılama boyutuyla ilgili terimler; bu sürecin nasıl ve hangi araçlar yoluyla oluştuğuna, süreci etkileyebilecek faktörlere, sürecin pratik karşılıklarına ve bir etki yoluyla oluşan sürecin beyindeki durumu ile ilişkisine odaklanmaktadır.

Estetik Boyut içerisinde tasnif edilen sözcükler, ışıkla resmetme terimlerinin görsel estetik yönlerine odaklanmaktadır. Bu terimler, oluşturulmuş veya bir amaç etrafında oluşturulacak olan görsel yapıda yer alan belirleyici öğelerle ilişkide kurulmuştur. Görsel estetik terimi, görsel algılama boyutunun, öncülü ışık olan estetik enerjiler yoluyla güzel olanı görme deneyiminin gerçekleşmesini ifade etmek için kullanılır. Bu boyut içerisinde yer alan terimler güzel olanı ortaya çıkarmakta kullanılabilecek kavramları yoğunluklu bir biçimde ele aldığı için bir arada değerlendirilmesinin anlamlı olacağı düşünülmüştür. Ancak Kılıç'a (2021) göre estetikten söz ederken, estetik enerjinin yaratılmasında ve görsel yapıya yerleştirilmesinde yalnızca güzel olanın aranması yeterli değildir: Estetik deneyimler gündelik yaşamın bir parçasıdır ve algılama yoluyla elde edilen deneyimlerimiz sanat eserleri aracılığıyla oluşturulan yapının ham malzemesidir (s. 72-73).

Zaman ve Mekân Boyutu içerisinde tasnif edilen sözcükler, ışıkla resmetme bağlamında düşünüldüğünde, birbirine sıkı sıkıya bağlı iki kavram olan zaman ve mekânın birliktelikleri göz önünde bulundurulurken bir araya getirilmişlerdir. Örneğin, bir ışıkla resmetme tekniği olarak fotoğrafı düşündüğümüzde bir zaman ve mekân bağlamında ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Var olabilmek için belirli bir zamana ve mekana gereksinim duyan fotoğraf, ilgili zamanın ve mekânın yüzey üzerindeki bir yansımasıdır. Fotoğraf 'zaman durdurucu' bir özelliğe sahiptir ve 'anda' olan şeyi, biricik

haliyle, ışığa duyarlı yüzey üzerine resmeder. Resmedilen o 'an' zamanı,³ 'anın' içerisindeki diğer görünenler ise mekanı ifade eder. Bu boyutta tasnif edilen terimler de fotoğraf ve görüntünün içeriklerine sahip zamanları ve mekânları ortaya koymaktadır.

Terimlerin oluşturdukları boyutların yanı sıra çalışmanın Türkçe fotoğraf ve görüntü literatürüne sağladığı katkı, Batı ülkelerinde icat edilen ve dolayısıyla o ülkelerin dilsel yapılarıyla çevrelenen terimlerin Türkçeleştirilerek açıklanması yolundaki çabası ile görünür kılınmaktadır. Kılıç, Işıklı Resmetme Terimleri'nin ortaya çıkmasında, bir önceki çalışması olan Fotoğraf ve Sayısal Görüntü Terimleri Sözlüğü'nün yönlendirici bir etkisi olduğundan ve konuyla ilgili yeni çalışmalara yol açtığından söz eder (Kılıç, 2021, s. 7). Bu anlamda art arda sıralanan bu iki çalışmayı birbirlerinin tamamlayıcısı olarak görmek yanlış olmayacaktır. Çünkü her ikisinde de temel gaye aynıdır: Yabancı terimleri Türkçeleştirmek ve kavram karmaşalarını ortadan kaldırmak. Türkçe literatürde fotoğraf alanının Türkçeleştirilmesine yönelik ilk ciddi çalışmanın Nijat Özön (1963) tarafından yapıldığını ifade eden Kılıç'ın (2019, s. 7) Işıklı Resmetme Terimleri'nde sık sık Özön'e referans vermesi onun çabalarına duyduğu saygının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir⁴. Özön (1963), kelimelerin Türkçe kullanımlarındaki gerekliliği Atatürk devriminin bir parçası olarak kabul eder ve Türkçeyi "çağdaş uygarlığın bütün gereklerini karşılayacak bir dil haline getirmek" misyonunu benimser (s. V). Kılıç da bu misyonu takip eder. İncelediği terimlerin Türkçede ortaya çıkışına ve kullanım alanlarına değinerek, Özön'ün yaklaşımını bir adım öteye taşır⁵.

Terimleri Türkçeleştirmesinin yanı sıra Kılıç'ın kavram karmaşalarını önlemeye yönelik detaylara yer vermesi ve bu karmaşıklıkları açıklığa kavuşturması çalışmanın niteliğini ortaya koyan bir diğer ögedir. Bakış terimini incelerken, İngilizce sight ve view sözcüklerinin dilimize çevrilmesinde yapılan yanlışlığın altını çizmesi bunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra görüntü terimini incelerken İngilizce picture ve image sözcüklerinin çevrilmesindeki yanlışlığı belirtir, buradaki anlamların görmezden gelinerek kullanılmasını eleştirerek doğrularına dikkat çeker. Kılıç, yalnızca terimlerin Türkçeleştirilmesi konusunda değil, Türkçe sözcüklerin anlamlarının karıştırılması meselesi üzerinde de durur ve doğru kullanımlarının neler olduğunu açıklar. Örneğin mekân başlığı altında uzam ve uzay sözcüklerinin birbirinden farklı anlam taşıdıkları konusuna eğilir ve uzamın "tasarlanmış bir boşluk"; uzayın ise "var olan her şeyin içerisinde yer aldığı bir boşluk" olduğunu belirtir (Kılıç, 2021, s. 118).

Kılıç'ın çalışmasındaki değeri öne çıkaran bir diğer öge ise terimlerin etimolojilerine yer vermesidir. Terimlerin ortaya çıktıkları anlamları ve coğrafyaları bilmek terimle ilişkilene düzeyini artırarak yeni ufuklar açması ve yeni düşünceler geliştirilebilmesi açısından önem arz etmektedir. Terimlerin ontolojik açıklamalarına yer veren Kılıç'ın başvuru kaynakları da ışıkla resmetme terimlerinin düşünce tarihiyle ilişkisine de ışık tutuyor. Yaşlı Plinius'tan Aziz Augustinus'a, Elealı Zenon'dan diğer Antik Yunan filozoflarına, İbnü'l-Heysem'den Orta Çağ, Aydınlanma Çağı ve günümüz düşünürlerine kadar pek çok temel metne referans veriyor. Çalışma bu yönüyle de fotoğraf ve

³ Kılıç (2021), Augustinus'un zamanla ilgili düşüncelerinden hareketle fotoğraf makinesi için *şimdiyi sunan aygıt* ifadesini kullanmaktadır (s. 171).

⁴ Nihayetinde her iki yazarın da amacı Türkçeyi yabancı terimlerin etkisinden kurtarmaktır. Kılıç (2021) bu amacını yabancı dil yoluyla kaybolanları "gecenin karanlığından kurtarmak" yolundaki bir çaba olarak ifade eder (s. 7).

⁵ Kılıç'ın kitap çalışmasında, aç ve boyut gibi terimlerin Mustafa Kemal Atatürk tarafından türetildiğini belirten açıklamalara yer vermesi bu misyonun bir diğer göstergesi olarak değerlendirilebilir.

görüntü özelinde terimlerin birikimli bir şekilde ilerlediğine vurgu yapıyor. Önceki çalışmalarına da sık sık atıf yapan Kılıç, Işıkla Resmetme Terimleri'nin kapsamlı bir araştırmanın ürünü olduğunu doğruluyor.

KAYNAKÇA

Arnheim, R. (1974). *Art and visual perception: a psychology of the creative eye*, Berkeley: University of California Press.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Kılıç, L. (1995). *Video sanatı: eleştirel bir bakış*, İstanbul: Hil Yayın.

Kılıç, L. (2002). *Fotoğrafa başlarken*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Kılıç, L. (2012). *Fotoğraf ve sinemanın toplumsal tarihi*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Kılıç, L. (2013). *Görüntü estetiği*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Kılıç, L. (2019). *Fotoğraf ve sayısal görüntü terimleri sözlüğü*, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kılıç, L. (2021). *Işıkla resmetme terimleri*, İstanbul: İnkılâp.

Özlem, D. (2002). *Kavramlar ve tarihleri -1-*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Özön, N. (1963). *Sinema terimleri sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Sagan, C. (1999). *Karanlık bir dünyada bilimin mum ışığı*, (M. Göktepe, Çev.) Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Williams, R. (2011). *Anahtar sözcükler: kültür ve toplumun sözvarlığı*, (S. Kılıç, Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.